

Медицината в Древен Рим

Автор: Владимир Попов

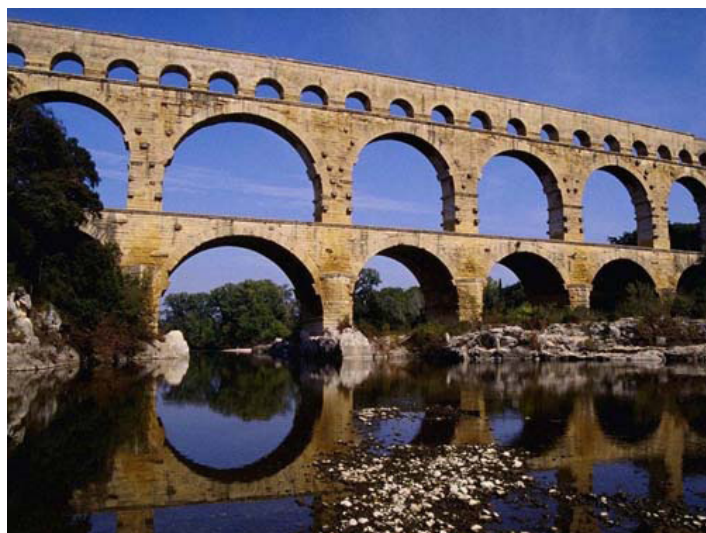
<http://nauka.bg/forum/index.php?showtopic=11913>

Хигиена и санитария

Още при цар Тарквиний Древни (VI в. пр. н. е.) в град Рим започнало пресушаването на заблатените низинни участъци около форума посредством канали. Била устроена отточна канализация – т. нар. *Слоаса махима* /която действа и досега/. Естествено помийните води се изливали в Тибър, ето защо от IV в. пр. н. е. било забранено водата в реката да се употребява за пиене. Едно от най-ранните писмени свидетелства за отношението на римляните към хигиената и опазването на здравето се открива в постановленията на Законите на 12-те таблици. ‘1. Нека мъртвите не бъдат погребвани и изгаряни в града:

5. Нека костите на мъртвеца не бъдат събирани, за да бъде извършено погребение с изключение ако той е загинал в битка или в чужбина;
9. Законът забранява без съгласието на собственика да се пали могила или копае могила на разстоянието по-малко от 60 стъпки до принадлежащата му сграда; Наблюдението за спазването на тези закони и предписания се извършвало от едилите, които следяли за общественото строителство, благоустройството на града и организирането на зрелища за народа.’

Акведукти

С увеличаването на населението на Вечния град подземните източници

на вода и малките рекички не могли да доставят необходимото количество вода на жителите. Ето защо от IV в. пр. н. е. започнало изграждането на акведукти /в превод - водни пътища/. По тези каменни мостове, крепящи се на поредица от арки се доставяла чиста питейна вода от планинските извори. Често акведуктите били и с подземни участъци, изградени от керамични или оловни тръби. Първият римски акведукт, дълъг 16,5 км., бил построен към 312 г. пр. н. е. от цензора Апий Клавдий. 40 години по-късно бил построен втори, дълъг 40 км. Към началото на 1 в. едномилонният град бил захранван с вода от 11 акведукта, общата дължина на които съставлявала 436 км. За денонощия те подавали в града 1,5 милиона кубични метра вода. Това означава, че на тогавашен жител се падали от 600 до 900 литра.

Терми и храмова медицина

В Древен Рим до III в. пр. н.е. почти нямало собствени лекари. Считало се, че за поддържане на здравето е достатъчно редовното ходене в термите. Във всяка терма имало статуи, посветени на бог Асклепий /на латински – Ескулап/ и Хигия.

Почитала се и италиейската богиня Салута /откъдето произлиза и приветствието Salve/ считаща се за закрилница не само на личното, но и на общото здраве и благополучие. Храмовата медицина, подобна на гръцката се появила в Рим по време на чумна епидемия в началото на III. В.

пр. н. е. Специално от Епидавър била докарана статуя на Асклепий и свещенна змия. Естествено, след пристигането на божеството, епидемията веднага спряла. В благодарност, на остров на река Тибър /наречен на името на бога Ескулап/ била изградена лечебница.

Отглеждане на лекарствени растения

В древността различните заболявания били лекувани с билки. Римляните считали, че най-добрите билки растат на о-в. Крит, затова с голяма популярност се ползвали растенията докарани оттам. Всеки заможен римлянин отглеждал в градината си лечебни растения. Градинарството било на особена почит, даже се създавали парници за топлолюбивите видове. Упоменание за лечебните свойства на растенията имаме при Марк Порций Катон Стари /234–149 г. пр. н. е./ – виден политик, автор на обширния труд „За земеделието“. Там той описва най-популярното средство за лечение: „Зелката от всички зеленчуци е най-първа. Яж я варена или сурова.. Тя помага по чуден начин за храносмилането... Натрий я и я приложи към раните и обривите си... Тя всичко ще излекува и ще прогони болката от главата и очите...“ В римското общество високо се ценели и ароматните растения. Считало се, че уханието на мента повдига настроението и засилва мисловния процес. Така римският историк Плиний Стари постоянно носел на главата си венец от ментови листа. По време на угощенията такива венци били раздавани и на гостите, а триклиниите и масите били натъркани отново с това растение.

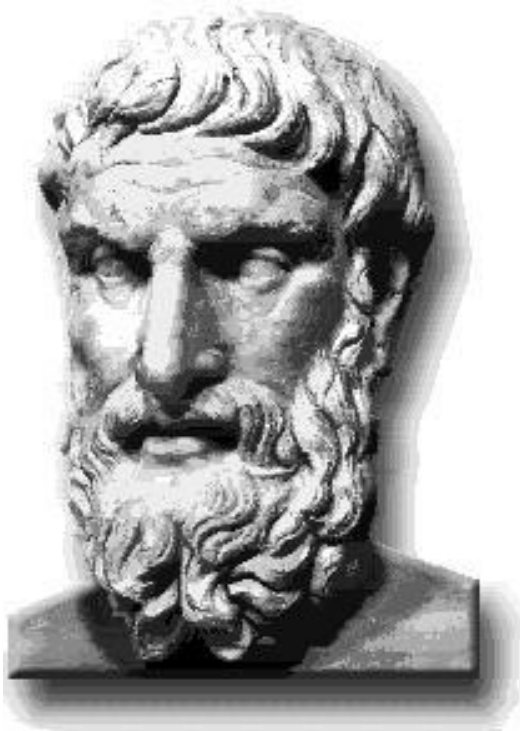
Гръцките традиции в римската медицина

Първите лекари в Рим били най-често гърци, голяма част от тях докарани като роби от победоносните походи. Всеки състоятелен римски гражданин се стремил да си купи роб

лекар /servus medicus/. Робът лекувал стопанина и неговото семейство и дори бил освобождаван за заслугите си, с цел да развие частна практика и да осигури допълнителен доход на бившия си господар, който го покровителствал. За наказване на несполучливите лекари съществували и специални постановления. От края на III в. пр. н. е. в столицата на Римската република започнали да се появяват и свободни лекари от гръцки произход. Най-голяма известност получил пелопонесецът Архагат /гр. Archagathos/. Той започнал практиката си през 219 г. пр. н. е. и римляните му осигурили къща за частната му практика, а също и римско гражданство. В началото кариерата му се развила успешно, но по-късно заради манипулациите си получил прякора ‘кождер’ и практиката му западнала.

Гръцките лекари считали, че причината за болестите може да бъде установена, след като се познае човешката природа. Затова в Гърция медицината била така тясно свързана с философията, а по-точно с учението за стихииите, развито в трудовете на Емпедокъл и Аристотел. Въз основа на това учение били разработени класическите методи за лечение с противоположното. Сухотата се лекувала с влага, топлината – със студ, умората с почивка, изтощението – с хранене. Голямо влияние на римската медицина оказали александрийските емпирици. На римляните, които не обичали много философията им допаднало особено атомистичното учение на Демокрит и Епикур. Това най-красноречиво личи при Тит Лукреций Кар /99-55 г. пр. н. е./ в неговата поема „За природата на нещата“, където той засяга и медицинското естествознание в контекста на атомистичното учение.

Според Лукреций организмите са изградени от малки движещи се частици – атоми. Освен опит да се обяснят процесите в живите организми, тяхното размножаване, оцеляване и измиране, той дава своето тълкуване на заразните болести. Според него те са външни зловредни фактори. Причината за тяхната поява той търси в отровния въздух, като добавя, че е възможно заразата да бъде пренесена с храна, почва и вода.

Гръцкият привърженик на атомистичното учение бил гръкът Асклепиад /ок. 128-40 г. пр н.е./ – един от най-известните римски лекари. Произхождал от Витиния. След обучението си в Атина, практикувал известно време в Гърция, а след това се преселил в Рим, където станал много известен.

Според него свободната циркулация на атомите в човешкия организъм е основен залог за здравето. Затова движението /пеша или на кон/, физическите упражнения, масажът и растривките със студена вода са от

жизненоважно значение за човека. Асклепиад се опитал да създаде собствена школа и оборвал Хипократовите методи. Той считал, че приемът на средства, предизвикващи разстройство и повръщане, както и седенето на топло изтощават организма. Според него: „Най-добре е да се живее в съгласие в с природата си“. Съответно заболяването според него било причина от застояването на частиците в тялото. Естествено терапията му включвала диета, пиене на много вода, студени бани, активно движение и били в съответствие с активния характер на римляните. Според него лечението трябвало да бъде безопасно, бързо и приятно за болния, а процедурите да носят удоволствие. Някои негови методики били доста екстравагантни – парализираните били люлеени, за да бъдат раздвижени, болните от треска били държани на светло и не им давали да заспят, тъй като според лекаря „най-доброто средство от треска е самата треска“. Всеки метод бил строго индивидуален в зависимост от характера на заболяването. Рядко назначавал лекарства. Според Асклепиад човек, който водел здравословен и активен начин на живот не се нуждаел от услугите на лекаря. Явявайки се олицетворение на тези идеи той живял до дълбока старост умрял в резултат на нещастен инцидент. Последователите на Асклепиад развили учението му като внесли изменения в неговата теория. Те допуснали, че атомите, от които състои организмът на човека, са твърди и течни. Причина за заболяването било непра-

вилното им смесване, което запушвало съдовете. Излишъкът на твърди частици водел до налягане, а на течни – до отслабване. При здравите хора те били в равновесие. Тези идеи довели до създаването на концепцията за тонуса, повишаването или спадането на който води до заболяване. Гръцката медицина получила пълно признание в Рим от Юлий Цезар, който през 46 г. пр. н. е. издал едикт, даващ почетно римско гражданство както на лекарите, дошли от Гърция, Мала Азия и Египет, така и на местни жители, занимаващи се с медицина. По време на царстването на Октавиан Август лекарите били освободени от налози, след като придворният доктор /ученик на Асклепиад/ Антоний Муза излекувал императора от хроничния му ревматизъм с помощта на студена вода. Много похвали по адрес на Асклепиад могат да се открият в медицинското съчинение на Авъл Корнелий Целз.

Римската медицина в произведенията на Целз и Диоскорид

От изтъкнатите римски автори, писали медицински съчинения, първо място безспорно заемат Авъл Корнелий Целз /25 г. пр н.е.- 50 г./ и Педаний Диоскорид /40 – 90 г./. В трудовете им са обобщени разнообразните медицински познания на римляните.

В трактата от 8 книги „De medicina“, Целз описва трите направления в медицината – емпирично /създадено от александрийците/, методично /от Асклепиад/ и догматично /учението на

Хипократ/. Доста скептично той охарактеризира медицината по това време: *„Медицината, е гадателно изкуство, в много случаи подвежда не само теорията, но и практиката, тъй като треската, апетитът и сънят са явления, не поддаващи се изменения“*. Целз дава много сведения за хирургията, пише и за зъболечението. Така той обрисова хирурга: *„Хирургът трябва да е млад или малко след това, ръката му трябва да е опитна и твърда, никога да не трепери; той трябва еднакво добре да ползва и дясната и лявата ръка; зорът му трябва да е точен и проникателен; сърцето – неподвластно на страха и състрадание; тъй като главната му цел е да излекува болния, да не се плаши от кръсъците му, да не показва по-голяма прибързаност от необходимата, да не реже повече, отколкото трябва, той трябва да проведе операцията така, все едно не чува оплакванията на пациента“*.

Лекарствата Целз разделил на две групи: общи и специални. Общите били тези, препоръчани още от Хипократ в съответствие с догматичната философска медицина: хладни, горещи, сухи и влажни. Специални били тези, до които било достигнато по емпиричен път за лечение на конкретни състояния: кръвоспиращи /лед, оцет/, очистителни /жлъчка от бик/, затягащи /борати, сулфати/, парещи /чесън, пипер/ и пр. Той пръв описал и признаците на възпалението - зачервяване, подуване, затопляне и болка.

В съчинението на Диоскорид /военен лекар/ *„За лекарствените растения“* са описани над 600 растения, използвани се в медицинската практика тогава. Те са разделени на 4 групи: благовонни, хранителни, медицински и винопроизвеждащи. Описанията са снабдени с изображения на билките, техни наименования /много от които се използват и днес/ и под-

робни указания за употребата им. Интригуваща е характеристиката, която той дава за конопа /наречен от него *cannabis emerog* - питомен коноп/: (De materia medica кн. III, гл. (165)). „Питомен коноп. Някои го наричат каннабиум, други – Схенострофон („канатовъртящ“), „астерион“ (звездообразен). Растение, което е много полезно за изготвяне на здрави въжета. Има листа с неприятен мирис, напомнящ на пепел и кръгли плодове, които, бъдейки изядени в големи количества - водят до безплодие. Накапи в ушите сок от млад коноп, който е хубаво средство от ушни заболявания“. Шестнадесет века „De materia medica“ се е считал за най-авторитетния наръчник в Европа по отношение на лечебните растения. Не случайно Диоскорид е сочен за един от бащите на ботаниката и фармакологията.

Много сведения за лечебните свойства на растенията могат да бъдат открити и в произведението на Плиний Стари – „Естествена история“ - един забележителен образец на римската популярна енциклопедична литература.

Медицински сведения в „Естествената история“ на Плиний Стари

Известният политически деец и писател, Плиний Стари /23-79 г./, в 37-те книги на своята „Естествена история“ отразил събраните от него познания от най-различни области на науката.

В това колосално произведение са описани 20 000 факта, с цел „да се даде описание на природата в цялата ѝ съвкупност“. Затова и съвсем заслужено „Естествената история“ била много популярна и през Средновековието и нееднократно била преписвана. На медицината са посветени XXIII-XXVII книги, а в XXVIII-XXXII книги се препоръчват за лечение редица средства от животински произход. В тези книги са събрани средства за лечението на най-разнообразни болести: мигрена, подагра, срещу обриви, язви, измръзвания, ухапвания и пр. Отделено е внимание и на лекарските измами. Още в началото Плиний пише така: „По време на моите странства често съм се сблъсквал поради заболяванията си или тези на моите близки с различни лекарски лъжи. Едни от тях продавали най-евтините лекарства за огромни суми, а другите, заради заплащането се хващали да лекуват това, което не можели. Аз

разбрах, че някои лекари удължавали заболяванията, които могли да бъдат излекувани за няколко часа, за продължителен срок с цел да получават пари от болните. Затова реших, че е необходимо да събера отвсякъде полезни съвети и да ги обединя в кратък обзор”. Много рецепти Плиний взел от трудовете на Хипократ. Способите на изготвяне били характерни за епохата. Растителната или животинска част / пепел от птици, кучешка кръв, стрити кости от змии, маз от сепия, жлъчка от таралеж/ се разтваряла в смес от оцет и мед. Освен подобни екзотични средства, Плиний съветвал да се използват плодове и зеленчуци /праскови, дюла, цвекло, зеле/, билки /мента, седефче, лук, чесън, копър, корени от леща/. Плиний широко препоръчва и използването на морски дарове. Например ето какво пише той за стридите: „Неочистени и сварени с черупката си стриди превъзходно лекуват ревматизма“ Черупката им, опечена на огън и смесена с мед, успокоява болката при възпаление на езика. Същата смес успешно се използва при възпалението на околоушни жлези, при обриви и подувания... разредена с вода тя премахва бръчките от лицето, прави кожата при жените по-мека и нежна, подпомага заздравяването на кожата след изгаряния, и е чудесно средство за чистене на зъби. В комбинация с оцет тази смес спира сърбежа и предотвратя-

ва появата на шарка. Суровите стриди пък са много полезни при лечението на туберкулоза...” Плиний споменава и за пепелта от изгорен сюнгер, полезен за лечението на вътрешни болести. Смесвайки пепелта с мляко, изготвяли лечебно питие, което давали на болния два пъти дневно. С този пепел били посипвани и раните, за да не загнойват. Лечебните свойства на сюнгера се дължали естествено на високия процент йод в него.

Ето и няколко откъса, описващи симптоми и лечения:

Глава 1. При главоболие.

„...Когато те боли глава, най-полезно е да я намажеш със сок от цикория с розово масло и оцет, да сложиш на челото босилек с розово или миртово масло или с оцет...”

Когато главата е наранена, се слага паяжина с масло и оцет и не се сваля, докато раната не заздравее. Лекува и водата, пита от бик или магаре, ако я изпиеш три пъти”. Глава 33. Срещу отрови.

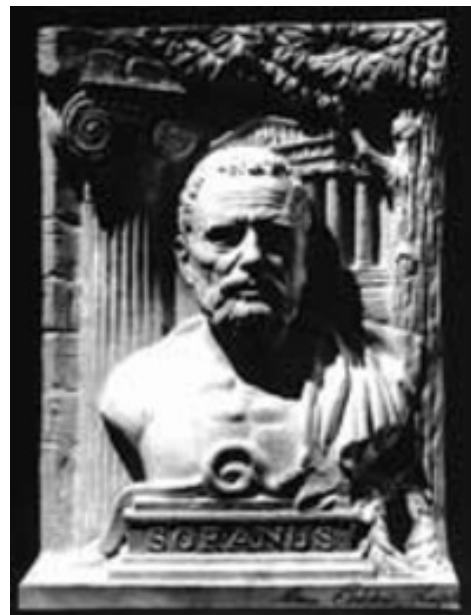
„Лекарите хвалят Митридатовата противоотрова, правят различни състави и искат за това много пари. Те отмерват по един фунт от това лекарство за 20 сестерции и лъжат доверчивите нещастници, купуващи вредната смес. Тъй като съставките ѝ вредят или на стомаха, или на главата, трети пък докарват блед-

ност на лицето и изтощение на тялото. Така се получава, че тези, използващи противотровата умират в по-тежки мъчения от такива, които би им причинила самата отрова. Но електрона – това е злато в което има една пета сребро. Този, който пие от съд, направен от електрон, ще избегне отравянето, нали от електрона с трясък се разхвърчават по различни направления дъги, прилични на небесните такива и така, отровата се открива...“ Римляните наричали „дъги с огнен трясък” - електрическите заряди. Главоболието освен с билки и мази било лекувано и с електрически ток, пускан от скат /практика започнала още от гърците/. Така към главата на пациент, страдащ от мигрена, допирали скат. Подобна терапия използвал и император Комод. Римляните обаче си обяснявали явлението като мълниеносен удар с опашката на рибата, който не можел да бъде видян. Именно тези удари изцелявали страдащите от подагра, мигрена и психически заболявания. Нерон пък бил лекуван от ревматизъм по следния начин – той сядал в дървена бъчва, напълнена с вода и след това там пускали ската.

За ската Плиний, подозирайки че все пак става дума не за механичен удар, а непознато явление, пише така: „Скатът парализира най-силната ръка отдалеч, дори да го докоснеш с копие. От това ясно се вижда, че съществуват невидими сили”.

Естествено в „Естествената история“ се срещат и напълно фантастични твърдения, които Плиний, отбелязва с прословутата забележка „нека който иска да вярва” /лат. „si libeat credere”/. Например, според него кръвопускането хората получили от хипопотама, който излизайки от Нил, си разпаря вените търкайки се в тръни, а след това спира кръвта с помощта на лимони.

Друг автор, дал принос за развитието на акушерството и гинекологията бил Соран Ефески /Soranus, 98–138 г./, – гръцки лекар практикувал в Рим в началото на 2 век.

Отдвадесетнаписаниотнегосъчинения до нас са достигнали „Гинекология“, „За превръзките“ и „За счупванията“. Неговите детеродни методи, които той описал включвали обследване на бременната жена /опипване, почукване, прослушване на звуците, издавани от плода/, давал съвети как да се действа при обърнат плод, също така раз-

работил и ембриотомията при мъртъв плод. В труда му са описани и съвети какви грижи да се полагат за новородените – подбор на храна, правила на кърмене и т.н. До 18 в. произведението му било основен източник на познание при раждане и отглеждане на деца.

КЛАВДИЙ ГАЛЕН

CLAUDIUS GALIENUS

Една от най-великите личности в историята на античната медицина бил лекарят Клавдий Гален /130 - 210 г./. Роден в семейството на богат гръцки архитект в Пергам, той от малък изучавал философия, медицина и природни науки. За да стане лекар, постъпил в Коринт, а после и в Александрия. Към 162 г. се преселил в Рим, където първоначално практикувал в гладиаторска школа, а по-късно станал придворен лекар на Марк Аврелий, а после и на сина му - Комод. Придържал се към учението на Хипократ за пневмата и соковете. Според теория на Хипократ, различията

в човешките настроения са вследствие на липсата на баланс между четирите телесни течности: кръв, жълта жлъчка, черна жлъчка и слюз. Гален разработил тази теория, като я допълнил с типология на човешкия temperament. Ако у някого преобладаващата течност е кръв, то той е сангвиник; жълта жлъчка - холерик; черна жлъчка - меланхолик; слюз – флегматик. Относно пневмата – за него имало „естествена пневма“ /произведена от черния дроб и преминаваща по вените/; „животинска пневма“ /произвеждаща се от сърцето и течаща по артериите/ и „жизнена пневма“, произвеждана от мозъка /която преминавала по кухите нерви до мускулите и ги активирала/. В своето прочуто съчинение: „За предназначението на частите на човешкото тяло“ Гален описва устройството на вътрешните органи, както и на ръце, крака, уста, зъби, нос и пр. Той ги сравнява с животинските органи, прави коментари за приликите и разликите. Описва около 300 мускули. Главната му заслуга е, че установява функцията на нервната система и доказва, че именно мозъкът, а не сърцето са „сърцевината на движението, чувствителността и духовната дейност“ Изводът му е, че „без нервите няма нито една част на тялото, нито едно произволно движение, нито едно чувство“. Той доказва и връзката между тях и мускулите. Гален изяснява анатомията на трахеята и е първият, който доказва, че гласът идва от ларинкса. Негова е и заслугата в установяването, че по артериите се движи кръв, а не пневма. Също така той пръв забелязал

разликата между артериална и венозна кръв.

Гален се опитал за пръв път да опише кръвообращението на човека. Тъй като в Рим /за в противоположност на Александрия/ били забранени дисекциите на човешки тела, той експериментирал върху свине и примати. Разбира се някои от схващанията му били погрешни. Гален смятал, че кръвта се произвеждала от черния дроб и се поглъщала от другите органи. Настоявал, че преминава през порите на стената между двете половини на сърцето и се смесва с въздух в лявата половина. На основание на това, че съкращенията на сърцето са спонтанни, отричал, че то е мускул. Но най-голямата му заблуда, с печални последици за развитието на медицината през последвалите 15 столетия, била идеята, че болестите могат да се лекуват чрез предизвикване на кръвене у пациентите /т. нар. кръвопускане/. Гален твърдял, че сангвиничният темперамент се дължи на прекаленото много кръв, така че предписанието за всеки прекомерно „плевричен“ или страдащ от някое от дългия списък „сангвинични заболявания“ неизбежно се свеждало до кръвопускане. Вената се разривала и се оставяло да изтекат 500 мл. кръв. Ако това не било последвано от възстановяване, това се възприемало като знак за сериозно заболяване и следвала повторна процедура. Така векове наред болните били подлагани на тази процедура, която допълнително ги изтощавала и често ги убивала. Освен че е бил изтъкнат анатом, Гален

писал трудове, посветени на фармакологията. В тях той развивал идеята, че изцеляваща сила имат не самите растения, а неизвестни вещества, съдържащи се в тях. Те са способни да преминават във водата, но чак след предварително изсушаване. И досега изсушените растителни части, отвариите, тинктурите, екстрактите и сиропите от билки носят названието „Галенови препарати“ в чест на видния лекар философ.

Също така, както и много други негови колеги, той се пробвал да състави универсалната противоотрова - т. нар. териак. Според легендите понтийският цар Митридат Евпатор /дългогодишен враг на римляните/ като малък вземал от това средство и бил неуязвим за всички известни отрови. В Древен Рим първият териак бил ‚разработен‘ от Андромах /придворен лекар от 1 в./, който бил приет от Агрипина от страх сина ѝ Нерон да не я отрови. Препоръките на Гален за изготвяне на териак останали в сила чак до 13 в. За усъвършенстването на рецептата той получил златна верижка от император Марк Аврелий с гравирани по нея надпис – „От Антонин, император на римляните на Гален, император на лекарите“. На Гален принадлежи и въвеждането на т. нар. баластни вещества в състава на лекарствата, които да подпомогнат извличането на ползотворните елементи от тях. За целта той използвал растителни и минерални препарати разтворени във вино, оцет и масло. Естествено като всеки гръцки лекар той отделял голямо внимание на начина на хранене, разходките, съня и душев-

ното състояние на пациента. Негов е съветът „Ставайте от масата леко гладни и вие винаги ще сте здрави“, както и нескромната хвалба „Хиляди и хиляди пъти връщах здравето на болните с помощта на физически упражнения“. Трудовете на Гален 14 века били наистина ръководство за всички лекари като неопровержим източник. С неговите съчинения завършва и историята на римската медицина.

Организацията на лечебното дело в епохата на Принципата

Никъде другаде профилактиката и хигиената не били издигната в култ както при римляните. Разбира се при стартирало заболяване римляните полагали съответните грижи. За развитието на хирургията през имперския период свидетелстват многобройни комплекти инструменти, намирани в различни части на империята. В тях влизали пинсети, щипци, скалпели, раноразширители, лъжички, пили, игли, катетри, кървети, акушерски огледала и др.

При управлението на императорите лекарите се ползвали с големи привилегии и почести. Например, при Цезар по време на глад 80 000 чужденци е трябвало да напуснат Рим, но изключение било направено за лекарите и учителите. Император Клавдий, доволен от личния си лекар Ксенофонт, дори освободил родния му остров Кос от налози за няколко години. Обида към лекар се наказвала строго от закона. Въпреки това държавни болници в Древен Рим още нямало, така че лекарите посещавали болните си или пък последните отивали при тях. В императорския двор служели главните лекари - *archiatri palatini*, в провинциите - *archiatri provinciales* и в градовете - *archiatri populares* - по 5–10 лекари в зависимост от количеството население. Пръв императорски архиатър в Рим бил Ксенофонт — личният лекар на император Клавдий. Всеки от 14-те квартала на Рим имал собствени доктори. Те служели също в амфитеатрите, в цирковете и библиотеците. Те били задължени да преподават медицина в местните училища. Архиатрите се обединявали в колегии /от лат. „*collegium*“ — союз/ и се намирали под контрола на местните власти. Лекарите често заемали почетни длъжности в различни обществени структури, което започнало да привлича към професията много римляни. По време на царстването на Александър Север /225-235 г./ някои лекари получавали допълнителни субсидии, ако се съгласят да обучат способни ученици. В богатите латифундии, особено кога-

то притокут на роби от победоносните войни секнал, започнали да се изграждат специални лечебници /валетудинарии/, обслужвани от роби-медици. За тях писал Луций Юний Модерат Колумела – виден римски агроном в своя труд „За селското стопанство”. В столицата най-често робите били оставяни на острова, посветен на Асклепий. Ако случайно робът оздравее, той ставал свободен. Упадъкът на обществото през 3 век се отразил и на статута на лекарите и предлаганите от тях услуги. Още Гален пише, че: „не към науката, а само към заучените рецепти обръщат внимание повечето лекари, низката алчност ги прави способни на всяко срамно действие. Между разбойниците и лекарите няма разлика освен тази, че едните са в планините, а другите - в Рим вършат своите позорни деяния”. По-късно, при император Константин било постановено:

„Занаятчиите, живеещи в градовете, се освобождават от всякакви останали задължения, тъй като за овладяването на занаята е необходимо време, освен това и те искат сами да се усъвършенстват и да обучават синовете си. Това включва: архитектори, лекари, ветеринари, живописци, скулптори...” Виждаме че лекарите и ветеринарите стоят на челните места сред специалистите, което показва и важното значение, което римската държава придавала на развитието на тази професия.

Военната медицина в Древен Рим

Със създаването на професионална

римска армия в началото на 1 в. пр. н. е. нарастнала потребността от лекари професионалисти – *medici*. Те били включени в състава на легиона и на помощните войски към края на 1 век. При Август била организирана военноплева служба, която включвала и ветеринари, обслужващи конете. На всеки военен кораб също имало по лекар. Първият фиксиран в изворите военен лекар бил Диоскорид – военен хирург по времето на Нерон. Началникът на медиците в легиона се наричал *medicus legionis*. Негови подчинени били *medici cohortis*, които във всяка кохорта били по четирима. Лекарската помощ започвала още по време на битката. Служителите в младшия медицински персонал се наричали капсарии /от латинското *capra*/, понеже носели характерната кръгла кутия с превързочни материали. Тяхната задача била да оказат първа помощ на ранените. Нелекият труд на капсариите бил увековечен на колоната на Траян:

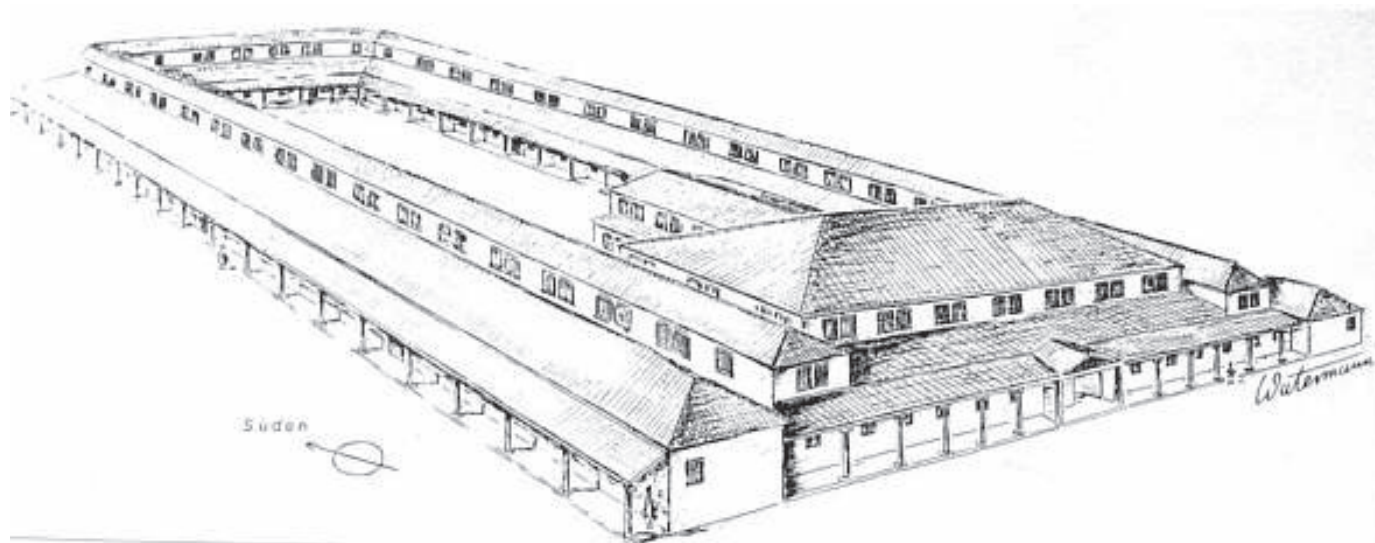

Евакуацията на ранените протичала след приключването на военната операция. В най-близкия град или селище /близо до лагера/ се строяла полева лечебница, наречена валетудинарий /*valetudinarium*/, където се помещавали медиците, икономите, инструментариите и обслужващ робски персонал /изпълняващ функциите на съвременните сестри/. Хирургите, работещи в болниците /валетудинариите/ се наричали *medici vulnerarii* /от *vulnerare* – наранявам/.

Икономите били аналогът на съвременната болнична администрация,

а инструментариите /или снабдителите/ отговаряли за хирургическите инструменти, лекарствата, превързочния материал и друго медицинското оборудване.

Освентоваивсекивоинбилзадълженда носи със себе си превързочен материал. Тази система за помощ се съхранила и в Източната Римска империя. Към VI в. в нея били създавани специални подразделения от санитарни „*deputati*“ – по 8–10 човека на всеки 200 воина. Яздейки коне, депутатите събирали ранените и ги транспортирали до валетудинариите. За всеки спасен войник им било плащано със злато.

БГ Наука организира научна пресконференция по повод 50-ти брой на сп. „Българска Наука“

БГ Наука продуцира документалният филм „На Нож!“ посветен на 100 годишнината от Балканската война.

www.1912.nauka.bg